

УДК 629.753.083.06:075.8

Ю.М. Чоха, канд. техн. наук

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ ДІАГНОСТУВАННЯ ГАЗОТУРБІННИХ ДВИГУНІВ «ДІАГНОЗ – ЯКІСТЬ – НАДІЙНІСТЬ»

НАУ, кафедра збереження льотної придатності авіаційної техніки, e-mail: zlp@nau.edu.ua

Обґрунтовано концептуально новий підхід до процесу діагностування газотурбінних двигунів з використанням комплексних діагностичних показників якості та надійності для прийняття експлуатаційного рішення.

Вступ

До пріоритетних науково-технічних проблем, які породжуються практикою проектування, виробництва й використання за призначенням технічних виробів і складних динамічних систем, належать проблеми пошуку методів і розроблення оптимальних технологій керування якістю технічного стану (ТС) і надійністю функціонування (НФ) цих виробів (систем) [1].

Зважаючи на бурхливий розвиток інтелектуальних інформаційних технологій у вигляді експертних систем, значно зросла актуалізація зацікавленості дослідників та інженерів до вирішення зазначених проблем у промисловості, на транспорті, військовій справі та інших прикладень наукоємних технологій ресурсозбереження [2].

Відомі методи досліджень зазначених проблем мають суттєві недоліки:

- використання, як правило, скалярних діагностичних ознак і частіше за інший час напрацювання виробів, що значно обмежує можливості керування їх поточним станом;
- недостовірний контроль та діагностування якості ТС і НФ;
- неефективне використання можливостей сучасних ЕОМ та інтелектуальних інформаційних технологій;
- негнучке використання ресурсів, оптимальних технологій експлуатації виробів за ТС, при яких поточний ТС визначається не лише за часом напрацювання, але й у багатовимірному просторі діагностичних параметрів і ознак;
- застосування математичних моделей і методик, які неадекватно або з низькою точністю описують реальні процеси динаміки зміни якості і надійності виробів у процесі їх застосування за призначенням.

Подолання цих недоліків набуло значної важливості для виробів авіаційної і космічної техніки. Особливої актуальності проблема керування якістю ТС і НФ у процесі експлуатації набула для таких функціонально важливих складних динамічних об'єктів, як авіаційні ГТД, в яких деградаційні процеси та відмови конструктивних складових створюють небезпечні посилення до виникнення льотних подій та значною мірою впливають на безпеку, регулярність і соціально-економічну ефективність польотів [3; 4].

Саме в такому сенсі треба розуміти запропоновану автором математичну модель поточної оцінки динаміки якості ТС і НФ авіаційних двигунів, яка дозволяє використовувати її як базову для принципово нових інтелектуальних систем поточного контролю і діагностування типу «діагноз–якість–надійність».

Базова багатовимірна математична модель оцінки динаміки технічного стану газотурбінних двигунів

Будемо вважати, що існує кореляційний зв'язок між поточними значеннями діагностичних ознак (параметрів), які вимірюються (розраховуються) за алгоритмом комплексного контрольно-розрахункового (ККР) методу системою контролю і діагностування під час роботи ГТД [5], і показниками якості ТС W_S та надійності функціонування P_S . Причому цей зв'язок здійснюється через поточні значення комплексного діагностичного показника (КДП) K_{Σ} двигуна та час його напрацювання Δt_i з початку експлуатації або після останнього ремонту. Якщо вважати, що у початковий момент регулярної експлуатації ГТД t_0 , значення його КДП $K_{\Sigma 0}(t_0) \approx 1,0$, що свідчить про заздалегідь визначений початковий („справний“) ТС двигуна, то йому відповідають початкові значення показника якості ТС $W_{S0} [K_{\Sigma 0}(t_0)] \approx 1,0$ та показника НФ $P_{S0} [K_{\Sigma 0}(t_0)] \approx 1,0$. У період регулярної експлуатації ГТД значення $K_{\Sigma i}$ змінюється, що характеризує деградацію його ТС через появу і розвиток експлуатаційних несправностей конструктивних вузлів (елементів) проточної частини. При цьому зміна значень $K_{\Sigma i}$ може відбуватись у різних напрямках від початкової величини $K_{\Sigma 0}(t_0)$, залежно від місця появи несправності (вузлів „холодної“ чи „гарячої“ частини ГТД) [5]. Отже, у загальному випадку при значеннях

$$K_{\Sigma i}(t_i) = K_{\Sigma 0}(t_0) \pm \Delta K_{\Sigma \text{ВІМ}} = 1,0 \pm \Delta K_{\Sigma \text{ВІМ}},$$

де $\Delta K_{\Sigma \text{ВІМ}}$ – допуск на величину систематичної похибки вимірювань штатної системи контролю параметрів ГТД, технічний стан проточної частини ГТД вважається „справним“, тобто поточні значення діагностичних параметрів двигуна відповідають заданим технічним умовам.

При значеннях

$$K_{\Sigma 2}(t_i) = K_{\Sigma 1}(t_i) \pm [\Delta K_{\Sigma 1}(\Delta t_i)]_{\text{доп}},$$

де $[\Delta K_{\Sigma 1}(\Delta t_i)]_{\text{доп}}$ – допуск на граничнодопустимі відхилення діагностичних параметрів від технічних умов у міжремонтний період напрацювання Δt_i ГТД, технічний стан проточної частини двигуна вважається „несправним”, але „працездатним”, тобто це передвідмовний ТС ГТД.

При значеннях $K_{\Sigma 3}(t_i) > (K_{\Sigma 1}(t_i) + [\Delta K_{\Sigma 1}(\Delta t_i)]_{\text{доп}})$ або $K_{\Sigma 3}(t_i) < (K_{\Sigma 1}(t_i) - [\Delta K_{\Sigma 1}(\Delta t_i)]_{\text{доп}})$ технічний стан проточної частини двигуна вважається „непрацездатним”, що рівнозначно його відмові. Відповідно до зміни значень КДП двигуна $K_{\Sigma 1}(t_i)$ змінюються і поточні значення показників якості ТС W_{Si} та НФ P_{Si} ГТД. Але ця зміна має однобічний характер, тобто

$$0 \leq \{W_{Si} [K_{\Sigma 1}(t_i)]\} \leq 1,0; \quad 0 \leq \{P_{Si} [K_{\Sigma 1}(t_i)]\} \leq 1,0,$$

що свідчить про погіршення якості ТС і НФ авіаційного двигуна через наявність і розвиток експлуатаційних несправностей вузлів (елементів).

Отже, виходячи з наведених міркувань, одержуємо систему нелінійних диференціальних рівнянь, які у загальному вигляді описують і оцінюють зміну ТС ГТД у процесі його експлуатації:

$$\begin{cases} \dot{E}_{\Sigma^3}(t_i) = \dot{E}_{\Sigma 0}(t_0) \pm \left(\Delta \dot{E}_{\Sigma^3} + \frac{d\dot{E}_{\Sigma^3}}{dt_i} \Delta t_i \right), \\ W_{Si}(\dot{E}_{\Sigma^3}(t_i)) = W_{S0}(\dot{E}_{\Sigma 0}(t_0)) - \frac{dW_{S^3}}{d\dot{E}_{\Sigma^3}} \frac{d\dot{E}_{\Sigma^3}}{dt_i} \Delta t_i, \\ P_{Si}(\dot{E}_{\Sigma^3}(t_i)) = P_{S0}(\dot{E}_{\Sigma 0}(t_0)) - \frac{dP_{S^3}}{d\dot{E}_{\Sigma^3}} \frac{d\dot{E}_{\Sigma^3}}{dt_i} \Delta t_i. \end{cases} \quad (1)$$

У системі рівнянь (1) похідні показників діагнозу, якості ТС і НФ оцінюють динаміку зміни поточного ТС авіаційного двигуна за часом його напрацювання з початку експлуатації або після останнього ремонту.

Висновок

Систему диференціальних рівнянь (1) можна вважати математичною моделлю оцінки динаміки ТС ГТД у багатовимірному просторі (часі напрацювання t_i – технічного діагнозу $K_{\Sigma 1}$ – якості ТС W_{Si} – НФ P_{Si} будь-якого окремого екземпляра авіаційного двигуна, що діагностується у процесі регулярної експлуатації.

Графічна інтерпретація запропонованої математичної моделі (1) зображена на рисунку. У подальшому ця модель буде використана як база для обґрунтування принципово нової концепції динамічної системи поточного контролю та діагностування авіаційних ГТД „діагноз – якість – надійність”.

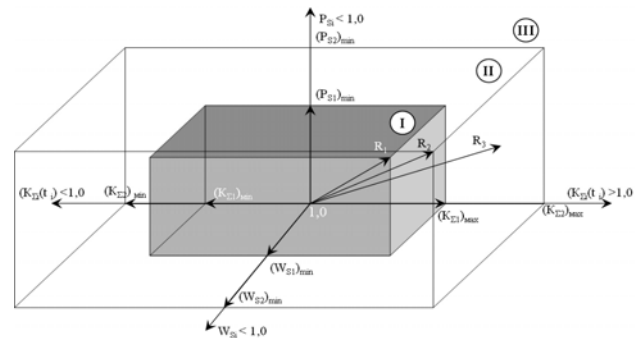

Схема математичної моделі динамічної системи діагностування ГТД „діагноз – якість – надійність”:

I, II, III – характерні експлуатаційні діапазони зміни показників якості ТС і НФ залежно від діапазону зміни показника діагнозу за часом напрацювання двигуна;

$\vec{R}_1, \vec{R}_2, \vec{R}_3$ – сумарні вектори поточних векторів показників діагнозу, якості ТС і НФ в характерних діапазонах їх зміни

Література

1. Барзилович Е.Ю. Модели технического обслуживания сложных систем. – М.: Высш. шк., 1982. – 231 с.
2. Герасимов Б.М., Дивизинюк М.М., Субач И.Ю. Системы поддержки принятия решений: проектирование, применение, оценка эффективности. – Севастополь: Гос. океанариум, 2004. – 320 с.
3. Безпека авіації / В.П. Бабака, В.П. Харченко, В.О. Максимов та ін./ За ред. В.П. Бабака. – К.: Техніка, 2004. – 584 с.
4. Игнатов А.А., Тараненко А.Г. Авиационные системы диагностирования. – К.: КИИГА, 1991. – 104 с.
5. Дмитрієв С.О., Чоха Ю.М. Застосування комплексного контрольно-розрахункового методу діагностування конструктивних вузлів типових ТРДД для динамічних ЕСД // Вестн. двигателестроения. – 2004. – № 1. – С. 27–29.

Стаття надійшла до редакції 24.01.06.

Обосновано концептуально новий підхід к процессу диагностирования газотурбинных двигателей с использованием комплексных диагностических показателей качества и надежности для принятия эксплуатационного решения.

The conceptual new approach is motivated by process of the diagnostics gas-turbine engine with use the complex diagnostic factors quality and reliability for taking the working decision.